

A KISGYERMEK NEVELÉSE A CSALÁDBAN¹

Arkin professzor népszerű munkája az első kisgyermekokről szóló könyv, amely a szovjet pedagógiai irodalom gazdag terméséből magyar nyelven napvilágot látott. Ez a kis kötet komoly nyeresége pedagógiai életünknek.

Értekes segítség mindenekelőtt a *szülőknek*, akikhez a szerző szavait intézi. Megmutatja, hogy működhetnek köze már az iskolakort megelőzően, a 3—7 éves korban a szocialista ember nevelésében. Sőt, megmutatja, hogy ez a feladat jelentékeny részben rájuk hárul, támogatásuk nélkül meg sem oldható. A szerző a szülők munkáját nem elszigetelten szemléli, hanem szervesen beilleszti a köznevelés rendszerébe. Kijelöli a család helyét a társadalmi nevelés intézményeinek hálózatában.

A család befolyása a gyermek alakulására a leghatékonyabb, bizonyos tekintetben még az iskolénál is fontosabb. Olyasformán érvényesül, mint a levegő pillanatnyi szünet nélkül, de majdnem észrevétlenül. Nagy felelősséget ró ez a szülőkre. Hiszen főként az ő gondosságuktól és figyelmességüktől függ a kisgyermek testi-lelki fejlődésének egész menete. Honnan ered a családi nevelésnek ez a hatalmas ereje? A szerző erre a kérdésre is válaszol. A család nem mérközhetik ugyan az óvodai és iskolai nevelés szabályozottságával és tervszerűségével, de ugyanakkor mentes ezeknek elkerülhetetlen mesterkélt-ségétől is. A családban a gyermek olyannak ismeri meg az életet, amilyen az a maga valóságában. És ez az élet igen mélyen ragadja meg őt.

A szülők tehát nem hárihatják át a nevelőmunkát kizárólag a hivatásos pedagógusokra. Nekik maguknak is vállalniok kell részüket. „Csak a szülők, nevelők és tanítók együttes munkája mellett lehet egészséges, hazájához feltétlenül hű nemzedéket nevelni, olyan nemzedéket, amely meg tudja teremteni magának az új, vidám és boldog élet feltételeit.“ E közreműködésük nem csekélyebb jelentőségű állampolgári feladat, mint hivatásbeli vagy társadalmi elfoglaltságuk. Elhanyagolása pedig súlyos mulasztás. „A gyermek családi nevelése nemcsak egyéni dolga a szülőnek, de társadalmi kötelezettsége is az állam iránt.“

A családi nevelésnek ebből a szemléletéből következik, hogy a szülők nem formálhatják a gyermeket a maguk kényérére-kevére. Nem lehet céljuk, hogy gyermeküket könnyen tudják irányítani, hanem, hogy maga tanulja meg mozgásának, érzéseinek, egész viselkedésének irányítását. „Ezért a családi nevelés alapja ne csak a gyermek irányításának elve, hanem az önállóságra való nevelés legyen. A gyermeket legelső éveitől önállóságra kell nevelni, erősíteni kell benne a kezdeményező szellemet, ki kell fejleszteni benne a felelősségérzést.“

A szülők csak akkor felelhetnek meg az ilyen követelményeknek, ha nevelői magatartásuk minden mozzanatában tudatossá, következetessé, elvileg megalapozottá lesz. „A gyermek helyes, észszerű nevelésének a szeretet elengedhetetlen, de önmagában még nem elegendő kelleke: tudás is szükséges hozzá.“ A családi nevelés gyakorlatában nagyon sokfelől fenyeget veszedelem. A gyermekek elhanyagolása talán a legsúlyosabb hiba, de nem kisebb veszedelmekkel járhat „agyonnevelésük“ és elkényeztetésük sem. S ha az édeskés dédelgetés gyengít, a túlszigorú vagy éppen durva nevelés nyom, elvadi. A családi élet mindig kísértő fogatkozása a rendszertelen nevelés, a szülők és általában az idősebb családtagok eljárásának következetlensége, az egyöntetűség hiánya, a belső viszályok. Súlyos bajokat okozhat az igazságtalanság, a kivételezés is.

¹ Arkin, E. A.: *Kisgyermek nevelése a családban*. Budapest, 1948. A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége és az Új Magyar Könyvkiadó. 84. l.

A kisgyermek nevelése a családban elsősorban ahhoz akar segítséget nyújtani, hogy a szülők mindezeket a hibákat elkerülhessék.

Előjáróban megismertet tehát az iskolaelőtti életkor sajátosságaival, a mozgásos fejlődéssel, a gyermeki érzelmvilág, értelem és képzelet fejlődésének jelenségeivel, a beszéd kialakulásával. Rövid fejezetek rajzolnak szemléletes képet a kisgyermekről. A szerző azonban hangsúlyozza, hogy „az életkor ismerete még nem jelenti a gyermek ismeretét“.

A gyermeki fejlődés bemutatására támaszkodnak azután a gyakorlati nevelési tanácsok. Hogyan kell a gyermeket egészséges és erősre tenni? Mi a szülők feladata a beszédkészség fejlesztése területén? Mi a szocialista pedagógia álláspontja a gyermek ösztönzésének kérdésében? Hogyan jutalmazunk, hogyan büntessünk? Mit tehetnek a szülők az értékes jellem megalapozásáért a kisgyermekkorban? Minderre tömör és világos választ kapunk, józan tanácsokat és főként sok szemléletes példát.

A kisgyermek szervezetének érzékenysége, gyenge ellenállóképessége a fertőző betegségekkel szemben parancsolóan követeli egészségének védelmét. A szülőknek alaposan ismernie kell az egészségtan szabályait. A táplálkozás összeállítás, a tisztálkodás szabályai, a friss levegő és napfény biztosítása, a pihenés és alvás helyes szabályozása — minderre kiterjed Arkin professzor figyelme. S amit mond, azon egyaránt megérzik az orvosi tájékozottság biztonsága és a pedagógusszemlélet mélysége és messzi távlata.

Különös figyelmet érdemel a játék és munka szerepe az iskolaelőtti kor egészségvédelmében. Mindkettő az egészséges élet alapvető követelménye. E két tényező közül főként a munkáranevelés terén terhel sok szülőt komoly mulasztás. Helytelenül értelmezett szeretetből, kíméletből „megvédeni“ igyekszik a gyermeket a munka terhétől, és ezzel megfosztják fejlődésének egyik legfontosabb támaszától. Elzárják előle az utat, amelyen haladva kivívhatná önállóságát. A szülőknek minden alkalmat meg kell ragadniok, hogy erősítsék a gyermek önbizalmát és erejébe, munkájának sikerébe vetett hitét. Olyan feladatokat kell elébe tűzniök, amelyeket eredményesen meg tud oldani, sikeresen be tud fejezni. Csak így lehet megelégedve önmagával, munkájának eredményével. Még ha a feladat felülmúlta is a gyermek képességeit, akkor se vegyék ki kezéből a munkát. Ne azt mondják: „Add ide, majd én megcsinálom, te nem tudod!“ Hanem így szóljanak hozzá: „Add ide, majd ketten együtt megcsináljuk!“ — tanácsolja Arkin. Eleinte sokmindent kell neki megmutatni, sokszor kell figyelmeztetni. A tapasztalatok gyarapodásával, értelmének fejlődésével azután egyre nehezebb feladatok megoldására képes. A siker öröme állandó tevékenységre serkenti. Megtanulja, hogy az élet nem merül ki pusztán utánzásban, elsajátítja az öntudatos cselekvést.

A gyermek önállóságának, személyisége kibontakozásának döntő állomása a beszéd megtanulása. Attól kezdve, hogy a gyermek beszélni kezd, a családnak kell ebben is példát adnia. Hogy a jövő nemzedéknek példaképpül szolgálhassanak, a felnőtteknek ügyelniük kell beszédjükre és főképen szeretniük kell anyanyelvüket! A beszéd kultúrájának már 6—7 éves korban is hatalmas eszköze az értékes irodalom, a nemzeti klasszikusok alkotásai. Bátor kézzel kell a gyermek elébe tárniuk műveiket. Mégpedig ne csupán a különböző állatmeséket, hanem azokat az elbeszéléseket is, amelyekben hősi alakok szerepelnek, a szabadság és erő eszményképei, az önfeláldozó hazaszeretet örökségpéldái. „A gyermeket nemcsak sarkalni kell, hanem fel is kell őt emelni.“

A gyermek beszédkészségének fejlesztése közvetlenül kihat szellemi fejlődésére: megkönnyíti érzékeltetés környezetével, lehetővé teszi tapasztalatainak széleskörű-kiterjesztését, látókörének kiszélesítését.

A legtöbb szülő kellenél többet foglalkoztatja a gyermek ösztönzésének kérdése, a jutalmazás és különösen a büntetés problémája. Arkin itt is a szülők

magatartásának, példaadásának fontosságára utal. Mindez kevesebb gondot okozna a szülőknek, „ha többet törődnének nevelő módszereikkel, ha igyekeznének azokat megjavítani, a családi életet összhangba hozni, ha vigyáznának viselkedésükre és igyekeznek jőpéldával előljárni“. De ha a büntetésre szükség van, akkor büntetni kell. Csak mindig vigyázzunk a gyermek egészségére. Feltétlenül elvetjük azonban a testi fenyíték minden fajtáját: ez nem más, mint a rabszolgarendszer csökevénye. A testi büntetés „nem a szabad szocialista állam eljövendő szabad polgárának nevelő eszköze, hanem olyan módszer, amely csak alkatszeldítésre alkalmas“.

Minden negatív pedagógiai eljárásnál értékesebb a pozitív irányítás. A biztatásban és jutalmazásban, a gyermek ösztönzésében építő erők rejlenek, a büntetés és tilalom pedig csak gátat szab tevékenyége elé. A gyermek irányítása sohase fajljon hosszadalmas erkölcsi prédikációvá. Ezeket mindig unni fogja. Mélyebben hat, ha a gyermek látja, hogy helytelen magaviselete bánatot okoz szüleinek. Minden korholásnál többet ér, ha érzi, tette azért bántja apját, anyját, mert nem egyezik meg az emberi becsületről és méltóságról alkotott felfogásukkal. Takarékosan kell bánni a dicsérettel is, ha azt akarjuk, hogy hatékonyságát el ne veszítse. Még óvatosabban kell élni a jutalmazással, mert különben a gyermek könnyen rászokik, hogy csak érdekből tegyen valamit. De azért legyenek a gyermeknek ünneppajjai, legyenek ünnepei a szülői szeretet ajándékozó kedvének! Legyenek napok, amikor a gyermeknek csupa örömben van része!

Az ösztönzés minden mesterséges eszközénél mélyebben hat azonban, ha a gyermeket megismertettük nagy emberek nemes példájával. Lássa, elevenen szemlélje életüknek mozzanatait, amelyekben jellemük nagyszerű vonásai tükröződnek. Ez a látszólagos kerülő út gyorsabban vezet eredményhez, mint a közvetlenebbül célratörő biztatás és megrovás. A legmagasabb erények: az igazságosság, a tudásvágy, a munkaszeretet, a szerénység — mindez a legtisztábban így talál visszhangra az ifjú lélekben, így vált ki leghamarabb követést.

A gyermek edzése, önállóságra nevelése, jutalmazása és büntetése, a nagy emberek iránymutatása, a gyermeki játék és a gyermeki munka, a kisgyermekkor valamennyi nevelő eljárása összefut a korszak legfontosabb nevelő feladataiban, az értékes jellem megalapozásának művében. Az utolsó fejezet ennek a lehetőségeit vázolja fel. És ezzel Arkin végigkalauzolta a szülőket kisgyermekük nevelésének útjain, felhívta figyelmüket a fenyegető botlatókra, veszedelmekre. A jellemnevelés kérdéseivel elérkezett arra az állomásra, ahonnan majd az újabb fejlődési szakasz nevelőmunkájának elsősorban el kell indulnia,

Ezen az átfogó nevelői programmon belül különös gonddal fordul a szerző a problematikus gyermek felé. A legyengült gyermek, az ideges, a szélszélyes és a makacs gyermek neveléséről szóló fejezetek legfőbb feladata elhárítani azokat a nehézségeket, amelyeket a Nagy Honvédő Háború megpróbáltatásai a közvetlenül érintett gyermekek fejlődésében okozhattak. Ezek a fejezetek sok szülő számára adnak megnyugtatót és biztos útmutatót. Minden soruk tükrözteti Arkin meggyőződését: „A gyermek minden anyagi és szellemi értékénél drágább és semmivel sem pótolható“.

A gyermeknek cbből az értékeléséből következik, hogy — amint láttuk — a szülőktől és a nevelőktől oly igen sokat követel. Ez magyarázza meg folyton visszatérő gondolatát, hogy aki nevel, annak először önmagát kell megnevelnie, hogy a legfontosabb a személyes példa, a minden életnyilvánulásra kiterjedő összeszedettség. (A reális mértéket azonban itt sem véti el: a szülők is megvan a joga saját életére.)

Ez a pedagógus igényesség az, ami az elsősorban érdekelt szülőkön túl a hivatásos nevelőket is meg kell, hogy ragadja. A nevelői felelősség ilyen átértékelése csak egészen magasrendű társadalmi szemléletből fakadhat! A másik

nagy tanulság a pedagógusok számára a gyermekismeret nevelő értékesítésének módja. Nincs a szerzőnek egyetlen spekulatív megállapítása sem. Minden tétele, minden tanácsa mögött ott érződik, — nemcsak a gyermek szeretete, megbecsülése, fejlődésének beható vizsgálata —, hanem maga a valóságos, eleven gyermek. Természetes, hogy az egyes esetek elemzésében mindig felhasználja az általános törvényszerűségeket is, de sohasem használ sablont. A gyermeki természet nem az iránytűt helyettesíti kezében. Térkép az, hogy a célhoz vezető utat megtalálja.

Végül pedig tanulságos olvasmány Arkin könyve a *pedagógiai elmélet munkásai* számára is. Példát mutat, hogyan lehet és hogyan kell eredményeiket a gyakorlat számára gyümölcsözővé tenni. Egyszerűen, szinte derűsen szól a felvetett kérdésekről és mindig tárgyahoz mért mély erkölcsi komolysággal. A tudós szerző és a laikus szülő közé nem merevedik távolság. Felelmelni iparkodik olvasóját, tájékoztatni, serkenteni — munkatársává avatni.

Arkin professzor irásából a szocialista pedagógus arca tekint felénk.

Zibolen Endre

IRODALOM

(A Szovjetúnióban és a népi demokráciákban újonnan megjelent, vagy sajtó alatt lévő könyvek jegyzéke.)

ALEXIEV, N.: Proletarszkija internacionalizam i edinsztvoto na mezdunarodnoto profszozujno dvizsenie. (A proletár internacionalizmus és a nemzetközi szakaszvezetési mozgalom egysége.) Szófia, 1949, ORPSz. 63. p. lv. 20.

ALSEVANG, A.: A. A. Zsdanov i marszisztko-leninisztkata muzikalna esztetika. (A. A. Zsdanov és a marxista-leninista zene esztétika.) Szófia, 1949. Nauka i izkusztvo. 19. p. — lv. 20.

BIREUT, B.: Bierut-Dimitrov-Rákosi-Slánsky: Čo je ľudová demokracia? (Mit jelent a népi demokrácia?) Bratislava, 1949, Tatran. 23. p. — Kcs 5.—

BLAGOEV, D.: Prinosz kam isztoriata na szocializma v Balgarija. (Adalék a bolgár szocializmus történetéhez.) Szófia, 1949. A Bolgár Kommunista Párt kiadványa. 608. p. — lv. 440.

BLATIN A. Ja.: Komszomol — pomoscsnik bolysevisztzskoj partii v sztroitelysztve szocializma. (A komszomol a bolsevik párt segítőtársa a szocializmus felépítésében.) 1949. „Pravda“ 31. p. — S. a.

BORCSESZKIIJA pat na naródnata mladessz. Materiali kam isztorijata na mladeskoto dvizsenia v Balgarija. (A népi ifjúság harci útja. Anyagok az ifjúsági mozgalom történetéhez Bulgáriában.) Szófia, 1949. LIK SzHM. 72. p. lv. 40.

CECHOSLOVAKIJA na puti k szocializmu. (Csehszlovákia útban a szocializmus felé.) Praha, 1949. Práce. 197. p.

CÍŠAR, Č.: Buržoazny nacionalizmus a proletársky internacionalizmus. (A burzsoá nacionalizmus és a proletár internacionalizmus.) Bratislava, 1949. KSS. 31. p. — Kcs. 3.—

IGNATYEV, V. Voszjmoj szjezd RKP(b). (Az orosz kommunista (bolsevik) párt nyolcadik kongresszusa.) 4-5 iv — S. a.

(A röpirat a „Szovjetúnió Kommunista (bolsevik) Pártjának kongresszusai és értekezletei“ sorozathoz tartozik. Anyagot tartalmaz, mely jellemzi az ország helyzetét a VIII. kongresszus előestéjén, a kongresszus munkáját és annak történelmi jelentőségét.)

IVANOV, V. N.: Izmenenija v usztave VLDSzM (Változások a Szovjetúnió Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetsége szabályzatában.) 1949. „Molodaja gvardija“ 20. p. — S. a.